

kommercielle nyheder (CNN) og Barbara Gentikow om TV-programmers transnationale karakter med udgangspunkt i engelsk crazy-humor og Torben Kragh Grodal om passion og affekt i de store melodramatiske føljetonserier), og endelig opstilles der betragtninger mellem teori og analyse (i Jens F. Jensens meget spændende men lidt opskruede essay om science og fiction i TV) og mellem iagttagelse og teori (i Lars Qvortrups funderinger over publikums reelle rolle i TV-programmer).

Men på tværs af bogens meget forskelligeartede artikler tegner der sig dog nogle linier, der signalerer medieforskningens kursændring siden *Analysen af TV* (red. Ralf Pittelkow) udkom i 1985. Her var artiklerne i højere grad 'værk'/item-analytisk orienteret, optaget af at fange og dechiffere indholdet i bestemte TV-programmer med afsæt i den litterære tekstanalyse og ideologikritikken – i nærværende bog er vidvinklen større, ideologikritikken med dens indbyggede morale er skrotet, TV er nu en del af kulturen og den kontrasterende opstilling mellem den kritiske forskning og receptionsforskningen søges i flere af artiklerne ophævet. Udsigten er blevet større, gennemgangene venligere men langt mere givende.

Temaer og brudflader

Sammenholder man de 14 artikler er der dog nogle trends, der går igen i næsten alle artiklerne. Først og fremmest opfattes TV ikke mere som et lavstatus-medie. Det giver sig udslag på forskellige måder. Pladsen forhindrer mig i at omtale alle artiklerne, men både Ib Bondebjerg og Gunhild Agger opstiller kvalitetsnormer for dansk TV-fiktion, ligesom Ove Christensen/Claus K. Kristiansens tematisk tætte gennemgang af *Twin Peaks* fremhæver TV-serien – ikke overraskende – for dens mangetydighed og fascination. Fælles for denne normative læsning er interessen for at betragte TV som metatext. Det giver sig især tilkende i Martin Zerlang's oplagte, pointerige men velkendte quiz-analyse – en føljeton-artikel til hans bog om underholdningens historie. Her betragtes den i gængs forstand mest lavpandede kultur i TV som en "lystmaskine" med dybe kulturhistoriske rødder og super (post)moderne. Jørgen Stigel arbejder videre med sine faktionsundersøgelser men i et nyt synsfelt. Den narrative dramaturgi har været det omdrejningspunkt, hvor blandingsprogrammerne oftest er blevet beskrevet. Nu forsøger han at lade følelserne være det punkt, hvor blandingsprogrammet bliver til.

Men mest overraskende er nok den kovending de to afsluttende artikler foretager. Her vendes der op og ned på eksisterende normer. Bendt Nygaard Jensen insisterer på en revurdering af den forkætrede TV-reklame og gør samtidig op med den kritiske reklameforskning, der kun har ført korstog mod genren med udgangspunkt i

mekanistiske indholdsanalyser. Han plæderer for en tekst/genre-tilgang, der inkluderer modtagerens fascination. Det er et væsentligt træk for at komme videre i forståelsen af TV-reklamens væsen, men jeg vil dog nok holde lidt igen. Hvorom alting er, så vedbliver TV-reklamen at være adfærdsregulerende på en helt anden måde end andre tekst/gener, der griber og tryllebinder. Omvendt giver Elo Nielsen rockvideoen – således som MTV har mainstreamet den – og efterfølgende rockvideoforskningen fingeren i en hvas, indigneret artikel. MTV har simpelthen suget næringen ud af en skrantende pladeindustri og rockvideoforskere har ikke kunnet skelne snot for skæg. Ann Kaplans distinktioner, der er yndet teori i medieundervisningen, bliver afvist, da den altafgørende determinator i konceptueringen af rockvideoen er musikken, lyden, og ikke klipning, performance, narratologi eller lignende.

Den mest iøjnefaldende brudfalde er spørgsmålet om betragtningens måde. Har TV-programmer værkkarakter eller er substansen af TV snarere mediets karakter af flow – af et konstant flydende forløb i programmet, mellem programmerne, mellem kanalerne, mellem seer og fjernsyn? To betragtningens måder, to forskningsspor – og to efterfølgende mediepædagogiske praksisser. Brudfladen skyldes nok mediet selv. Det er en hybrid. De mest spændende artikler – af Tove Arendt Rasmussen, Klaus Bruhn Jensen og Lars Qvortrup – peger dog frem mod en forening af disse to betragtningens måder. I en kommende udgivelse om føje år – f.eks. *Analysen af TV-kultur & livsformer* – vil foreningen nok være gennemført.

*Henrik Poulsen
VUC, Vestvolden.*

Klaus Kjølner: POLITISK ARGUMENTATION. En teori om offentlig politisk argumentation i et velfærds-demokrati, Borgen, 1991.

Klaus Kjølner har i en årrække ud fra sit sprogvidenskabelige udgangspunkt offentliggjort interessante analyser af politisk argumentation. Nu har han samlet sine erfaringer i en model, der kombinerer sprogbrugsanalyse med politologisk systemteori og handlingssociologiske idealtipe-betragtninger.

Projektet er både ambitiøst og tankevækkende. Der er mange fine typologiseringer, og det implicite danske perspektiv gør, at modellen – trods sine abstraktioner – aldrig helt kapper forbindelsen til dagligsproget. Af særlig interesse for medieforskere rummer bogen et helt kapitel helliget massemediernes konkurrencebetingelser og samspil med de politiske partier.

Forfatteren er i sit selvkritiske forord inde på, at arbejdet kan forekomme prætentivt. Han profeterer, at tværvidenskab af denne art – snarere end at henrykke de

berørte fagdiscipliner – risikerer at blive mødt med afvisning fra alle kanter.

Fra en kommunikationsforsker, der som jeg med udgangspunkt i politologien har bevæget sig mere og mere i retning af sprogvidenskaberne, skal der da også lyde to ret så fundamentale indvendinger:

Jeg opfatter politologi som en retorisk disciplin – altså en pragmatisk videnskab med sprog og påvirkning som sine centrale genstandsfelter. Sociologi, økonomi, jura, systemteori osv. kan bidrage, men politik er og bliver at gøre ting med ord. Selvom danske politikere (og politologer) gør alt for at benægte det.

Derfor synes jeg, at Kjøller nedtoner sine sprogvidenskabelige kvaliteter i al for stor respekt for det, vi i fagkritikkens dage på Institut for Statskundskab kaldte "elektro-politologien", dvs. forsøg på at bortforklare kontroversielle magtkampe og legitimere praktisk manipulation ved at reducere politik til modeller for rationel administration og strategisk planlægning.

Det fører mig over til den anden indvending: Selve trangten til at bygge model forekommer mig særdeles problematisk i gråzonen mellem samfundsvidenskab og humaniora. Hvorfor er humanister så forhippede på at generalisere, når deres videnskabsteoretikere netop fremhæver, at kasuistik og kvalitative metoder er humanvidenskabernes alfa og omega?

I Kjøllets model indbages argumentationsteori med ingredienser som "aksiomer", "hypoteser", "agenter" og "elementære forudsætninger af psykologisk, sociologisk, historisk, økonomisk og fysisk art" (side 45). Prisen for en sådan politologisk rævekage er accept af en forenklet, instrumentel rationalitet, i hvilken sprogbrugsanalysens konkrete aha-oplevelser går fløjten. Gevinsten er nogle almene, men vitaminfattige tendenser, hvis gyldighed næppe i praksis når ud over den aktuelle, forarmede, danske partipolitik.

Kort sagt: Jeg har stor respekt for Kjøllets forsøg på at forene kritisk pragmatik og funktionalistisk politologi. Men jeg håber, at han i fremtiden vil lægge modelbyggeriet på hylden, så han igen kan koncentrere sin indsats om at berige begge fagtraditioner med konkrete analyser af hverdagslivets politiske argumentation.

*Anker Brink Lund,
Roskilde Universitetscenter*

Palle Schantz Lauridsen: BARTHES OG FILMEN. Sekvens Særrække 1990. Københavns Universitet. Institut for film, TV & Kommunikation. 247 sider. Pris kr. 140,-.

Det kan forekomme lidt paradoksalt at skrive en bog på godt og vel 200 sider, ekskl. noter og litteraturliste, om Roland Barthes og filmen, al den stund dennes forfatter-

skab om filmiske emner næppe fylder meget over 50 sider. At der imidlertid er god mening i det, er bogen selv et smukt bevis på, grundig, spændende og velskrevet som den er.

Den følgende anmeldelse vil falde i to dele: i den første vil jeg give en oversigt over bogen og dens projekt, mens jeg i anden del vil gå ind i en diskussion af to sammenhængende problemer, som er centrale i bogen og i det hele taget i forhold til Barthes: spørgsmålet om den "indre sammenhæng" i Barthes' forfatterskab, specielt, naturligvis, med udgangspunkt i hans film- og billedteoretiske forfatterskab, samt af det fænomen som af Barthes benævnes "den 3. mening" eller "punctum".

Det lille ord "og" i bogens titel fungerer næsten som et klip i filmen, det forbinder to elementer, og det antyder, i mere eller mindre tom eller åben form, en problematik. Der afmærkes et felt mellem to poler, ikke mere – det giver ikke umiddelbart og selvindlysende sig selv, hvad det er, der skal ske. For, som det siges i bogen, Barthes' filmteoretiske forfatterskab har ikke haft den store betydning, og det vel egentlig med rette, på få markante undtagelser nær, som til gengæld har fået endog meget stor betydning. Barthes har måske ikke bidraget afgørende til filmteoriens udvikling. Alligevel er det en titel, der pirrer nysgerrigheden.

Det er da også kun den første fjerdedel af bogen, der omhandler de tekster, Barthes har skrevet direkte og eksplicit om filmiske emner, mens resten, som jeg skal vende tilbage til, handler om den betydning, Barthes' forfatterskab generelt har fået for filmteorien og filmanalysen. Alligevel er de ca. 50 sider, der er viet Barthes' egentlige filmiske forfatterskab, interessante på flere måder: for det første fordi Palle Schantz Lauridsen (i det følgende PSL) har fundet frem og gennemarbejdet selv små og i sig selv næsten ubetydelige artikler, som meget få her i landet nogen sinde ville få kendskab til, men som ikke desto mindre er interessante i en større sammenhæng, og for det andet, og væsentligst, fordi de og egentlige filmteoretiske artikler, deres marginale placering i filmteorien til trods, indeholder betragtninger, det er væsentligt at få behandlet i netop den sammenhæng, hvor Barthes rent faktisk har haft betydning for filmteorien.

I denne sammenhæng vil jeg dog ikke undlade, jvf. senere, at udtrykke et lille hjertesuk over, at PSL ikke har søgt at "presse" disse tidlige Barthes-tekster lidt mere, dvs. artiklerne fra Barthes' "semiologiske" periode i 1960'erne. For nok er det rigtigt, som det anføres, at deres væsentligste pointer og erkendelser hurtigt bliver absorberet og reformuleret på en langt mere stringent måde af Christian Metz, men som altid med Barthes er der tale om, at en "symptomal" læsning af teksterne vil kunne uddrage problemstillinger og erkendelser af dem, som ikke er begrebsmæssigt artikulerede, hverken af

Barthes selv eller andre. De er jo, med PSL's oversættelse af et Barthes-begreb, ekstremt "skrivemulige". Dette ville dog have forudsat, at PSL ikke blot havde sat sig for at redegøre for "Barthes og filmen", men at han havde underkastet Barthes en "barthes'sk" læsning, dvs. selv havde ageret Barthes, og det har PSL bevidst og, i denne sammenhæng, nok meget klogt, afstået fra.

Bogens hovedvægt ligger således ikke i Barthes' filmteoretiske forfatterskab, men i en meget spændende og givende analyse af Barthes' betydning mere generelt for filmteorien og filmanalysen som sådan. Det er jo nemlig sådan, som PSL påviser, ikke i den "frontale" filmteori, Barthes har haft betydning, men i den inspiration hans forfatterskab i 1970'-erne har haft for filmanalysen således som denne er blevet udøvet af især Raymond Bellour, Daniel Dayan, Stephen Heath og andre, og, herigennem, også for filmteorien. Redegørelsen for disse forhold er bogens centrale omdrejningspunkt, dvs. påvisningen af Barthes' tilstedeværelse, og nogle steder mangel på samme, især Bellours og Dayans analyser, der, deres langstrakthed og "utiltalende karakter" (Bellour) til trods, repræsenterer afgørende, også "frontalt teoretiske", erkendelser. Det er således en af bogens "sidegevinster", at vi nu på dansk har to af disse "utiltalende" tekster tilgængelige i en både tiltalende og kompetent form. Hvilket naturligvis ikke betyder, at man, hvis man vil arbejde videnskabeligt og seriøst med tingene, kan undlade at læse og arbejde med disse tekster selv: PSL's bog er ikke først og fremmest, skønt mange steder også det, en pædagogisk indføring, den er først og fremmest et stykke selvstændig forskning, en kritisk redegørelse for problemstillingerne.

Barthes' betydning for filmanalysen og filmteorien er overvejende indirekte, og PSL ser den først og fremmest i den del af Barthes' forfatterskab, der ligger i 1970'erne, og som han benævner den "desiologiske" del af forfatterskabet, der kulminerer med tekster som *S/Z*, *Den tredie mening*, *Le plaisir du texte* – til forskel fra de "ideologikritiske/mytologiske" i 1950'erne og de "semiologiske" i 1960'erne (groft sagt). Og denne vurdering kan jeg kun være enig med PSL i, dog med den tilføjelse, at den forudsætter en diskussion af spørgsmålet om sammenhængen, eller mangelen på samme, i Barthes' forfatterskab, en diskussion PSL også fører, men som jeg her har lyst til at blande mig lidt i.

Der er jo nemlig den vanskelighed ved at "periodisere" Barthes i forhold til de teorier, han "trækker på" på et givet tidspunkt – og som naturligvis også dermed "former" ham – at Barthes' forhold til teori vel er i bund og grund "pragmatisk" eller "instrumentelt" (som Metz' i øvrigt), hvad der også er grunden til, at han kan "flytte sig" så meget, han gør. Stillet forenklet op kan man vist sige, at Barthes interesserer sig for "virkeligheden" mere end for teorien, hvilket som sagt er en forenklet formu-

lering, men som kan passere, hvis man er på det rene med, at "virkeligheden" også (dvs. ud over at være virkelighed) er en teoretisk konstruktion, der som sådan kun er tilgængelig via den teoretiske refleksion. Inden for disse rammer mener jeg, at man kan sige, at teorien og dens objekt heller ikke er det samme, at der altid er tale om en dialog, der involverer (mindst) tre størrelser: det analyserede objekt, analyseredskabet og det analyserende subjekt, og at der aldrig er sammenfald mellem de tre – og specielt ikke hos Barthes, der derfor aldrig kan læses "bogstaveligt", men kun "symptomalt": man må selv gå i dialog med hans dialog med objektet og teorien. Det betyder, at der i forhold til den problemstilling, jeg her diskuterer, udmærket kan være tale om en "udvikling" på et niveau hos Barthes, og en fastholden af de samme problemstillinger på et andet.

Dette gælder f.eks., mener jeg, begreberne "den tredie mening" og "punctum", der som begreber dukker op i hhv. 1970 i *Den tredie mening* og i 1980 i *Det lyse kammer*, dvs. i forhold til PSL's periodisering ved indgangen til og afslutningen på den "desiologiske" periode. Men selv om disse begreber først formuleres som begreber omkring 1970, har de været til stede i Barthes' forfatterskab i hvert fald siden 1964 i "Billedets retorik" (og sandsynligvis tidligere, jeg har ikke arbejdet tilstrækkeligt med disse tekster i dette perspektiv til at være sikker). Dog ikke som begreber, men som en begrebsmæssig uklarhed, der genererer poetiske og søgende formuleringer, der "indefra" bearbejder og "masserer" de begreber, der anvendes, ikke som "sande" eller "dækkende" begreber, men som tilnærmelser, jvf. Barthes' blomstrende, vanvittige og smukke formuleringer omkring den ikoniske denotation, der alt for ofte blot resumeres og afvises med en enkelt af Barthes' formuleringer: den om "en meddelelse uden kode".

Nu kunne man selvfølgelig sige, at det jeg her siger, højst kan have "filologisk" eller teoriehistorisk interesse, at det for en alment teoretisk betragtning kan være lige meget, at en forestilling har været latent til stede i 1964, når den nu bliver eksplicit formuleret i 1970 og i 1980 – det må under alle omstændigheder være de sidste, der har en generel teoretisk interesse, mens de første kun har historisk interesse. Dette er jeg dog ikke helt sikker på. Det forekommer mig nemlig mere end almindeligt interessant, at det som i 1970 benævnes den 3. mening, dvs. et "overskud" i forhold til "bogstavelige" og "symbolske" diskursive betydninger – og som har ført til omformuleringer af Barthes' begreb til f.eks. begrebet "excess" hos Kristine Thomson – og som i 1980 benævnes "punctum", det som "bryder igennem" kulturen og diskursiviteten, det er selve den billedlige, eller mere præcist den fotografiske, denotation, der hermed pludselig bliver et helt anderledes interessant begreb, end det var før, og som bevirker, at ikke blot bliver "Billedets reto-

rik" mere spændende i lyset af de senere arbejder, disse bliver det også i lyset af den tidlige artikel, idet den tvinger os til at se en særlig affinitet mellem den 3. mening og den 1. mening, som nok var et par overvejelser værd. Det forekommer mig nemlig, at denotationen, fremfor at repræsentere "betydningernes stopklods", for Barthes repræsenterer det største mysterium af alle.

Disse ting skal på ingen måde forstås som indvendinger mod "Barthes og filmen", hvor PSL har valgt at læse "med" Barthes, dvs. kritisk at følge tilblivelsen af hans ideer om filmen og af de ideer om filmen, Barthes har givet anledning til. Ikke mindst Palle Schantz Lauridsens grundige redegørelse for og diskussion af Barthes selv, af Raymond Bellour og af Daniel Dayan om tekst- og filmanalysens problematik, og dermed af filmen som betydningstilblivelse, kan ikke andet end bidrage særdeles positivt til filmanalysens og filmteoriens udvikling. Også fordi bogen er ualmindeligt veloplagt og "tiltalende" skrevet.

Jens Toft,
Institut for kunsthistorie,
Københavns Universitet.

Niels Ole Finnemann m.fl. (red.): SYNETS MEDI-
ER, Aarhus Universitetsforlag 1991, 172 sider.

I modsætning til f.eks. perception er det vi kalder "synet" – eller sansning – tilsyneladende ikke nogen veldefineret videnskabelig genstand. Der er snarere tale om et fænomen, der både omfatter bio-fysiske, neurologiske dimensioner. Hvad synet åbenbarer er imidlertid også kulturelt og bevidsthedshistorisk formet. Perceptionen af den ydre verden er således kun den ene af synets dimensioner. Også den mentale repræsentation af det sansede, de indre billeder, som synes at være et ret fundamentalt aspekt ved hjernens kognitive indretning, må regnes med.

Hertil kommer, at sansning og sanselighed er vanskeligt at skille ad. Synet er blevet tillagt "farlige" forførende genskaber, men kan på den anden side også kultiveres og blive et middel til indsigt og erkendelse. Der er næppe tale om et enten-eller, men snarere om et dynamisk forhold. Som redaktørerne bag denne nye udgivelse i skriftrækken *Kulturstudier* fra Aarhus Universitet skriver i forordet: "Den vestlige civilisation er formgivet i en pendulering mellem den lave, den "rene sanseligheds" dyriske natur, og den "sansetømte" idealitet, evigheds immaterialitet" (s. 7). At sætte focus på synet er derfor også et bidrag til kulturanalysen og bevidsthedshistorien. Hertil kommer at *Synets medier*, som bogen hedder, i kraft af dens bredde, hvad emner og teoritilgange angår, kan ses (sic) som en invitation til at tænke kulturanalysen ind i andre baner end den

"sprog"-orienterede, hvis styrende metafor indenfor de senere års receptionsorienterede medieforskning har været "læsning".

Bogen giver ikke nogen samlet fremstilling. Den består af fem selvstændige bidrag, der giver forskellige bud på, hvordan synsproblematikken kan gribes an og sonderes teoretisk.

Tre af bidragene handler direkte om synsmedier: fotografi, film og TV. Susanne Regener skriver om de forskellige billedkoder og, inspireret af Foucault, om den nye billedmagt atelierfotografiet etablerede ved sin fremkomst: det borgerlige portræt med personerne i ideale positurer kontra forbryderalbummets skumle fysiognomier. Bodil Marie Thomsen skriver om perceptionsforholdet i stumfilmen med særlig henblik på melodramaet og dets kvindefigurer, og Barbara Gentikows bidrag handler om TV-mediets billedflow, som hun argumenterer for har både en subversiv og kritisk dimension. Tillige rummer Gentikows bidrag et forsøg på at opstille en slags typologi over TV's forskellige billed og receptionsformer.

Synet kan imidlertid også selv anskues som et medie, hvilket Niels Ole Finnemanns artikel handler om. Han gennemgår og diskuterer de forskellige sanseteoriens erkendelsesfigurer og foreslår den tanke, at der her indenfor muligvis er et nyt paradigme på vej. Endelig har synet også en historie, hvilket Henrik Horstbålls artikel tager udgangspunkt i. Hans artikel giver et bud på, hvad der bevidsthedshistorisk gav anledning til de to opdagelser eller opfindelser, typografien og det kunstige perspektiv.

Det er en imponerende teoretisk viden forfatterne disker op med og som de gør det i streng faglig henvendelse til læseren, uden nogle pædagogiske hjælpemidler. Den er skrevet af fagfolk og henvender sig først og fremmest til fagfolk. Blot synes jeg, at nogle af artiklerne er alt for kompakte, og der er en tendens til, at den faglige tradition der diskuteres med eller imod ikke trækkes tilstrækkeligt frem. Diskussioner af denne art forlægges til noter og på en indforstået måde, hvilket får nogle af bidragene til at fremstå som ret utilnærmelige.

Steen Salomonsen,
Institut for Film, TV og Kommunikation,
Københavns Universitet.

Philip Hayward ed. CULTURE, TECHNOLOGY
AND CREATIVITY – IN THE LATE TWENTIETH
CENTURY, John Libbey, London 1990, 245 sider,
14.50 pund.

I trediveerne skrev Walter Benjamin et til tider uklart og alligevel meget inspirerende essay om "Kunstværket i